

Je li postojala razlika među episkopima i prezbiterima već u prvom stoljeću?

Fuitne discrimen inter episcopos et presbyteros iam primo saeculo?

Summarium.

Dogma de hierarchia, »divina institutione ordinata« quoad episcopos generatim spectatos quidam, secus catholice sentientes, vix ac ne vix quidem cum certis testimoniis de evolutione historica episcopatus conciliari posse autumant. Claris Ignatii Antiocheni textibus de monarchico episcopatu et tripartita hierarchia hi »Nicodemi« opponunt non minus clarum, ut putant, atque »invictum« testimonium Hieronymi, asserentis eosdem fuisse initio »presbyteros quos episcopos« (Comm. in Tit.) nec nisi partium studiis in religione sub daemone instigatione factum esse, ut unus ex presbyteris super collegas eveheretur. Historicis de hac re inquisitiones a dogmate, quod ipsi admittunt, minime pendere putant, licet ipsam evolutionem fateantur catholicorum sententiis favere.

Soluturi hanc difficultatem 1. imprimis discernamus quaestionem terminologiae nondum satis stabilitae ante tempora s. Ignatii Ant. Bruders egregie de evolutione significationis nominis »episcopi« disserit, quocum concordant Hergenröther-Kirsch et Funk-Bihlmeyer ac Battifol-Seppelt. 2. Locuturi de ipsius rei vel officii pastoralis evolutione, attendamus vivos apostolos plerumque sibi retinuisse supremum gubernium fundatarum a se ecclesiarum, quamvis absentes presbyterorum collegio magnas partes deferrent, brevi tamen ante mortem suam plurimis ecclesiis vel immediate vel mediate (per Timotheum et Titum...) praeposuisse singulos episcopos monarchicos, quod etiam »septem angeli«, singulis Asiae ecclesiis praefecti confirmant. Ex ipso Clemente Romano ostenditur occasionem et aliqualem finem monarchici episcopatus praeficiendi singulis ecclesiis fuisse periculum scissionum et discordiarum, quod tamen minime pugnat contra ius divinum episcopatus generatim spectati. 3. Contrarium quod dicunt Hieronymi argumentum nimis premit nomina parum distinguens tempora; in demonstranda vera praecelentia presbyterorum contra arrogantes quosdam diaconos exaggerat illorum dignitatem, concesso tamen essentiali discrimine quoad potestatem episcoporum ordinandi, nonnisi a Christo datam; confundit externam

occasionem magis extollendi monarchicum episcopatum cum ratione ultima et praecipua, scilicet voluntate Christi Domini, nec satis sibi constat, nisi cum ceteris Hieronymi textibus comparatum et ab omnibus exaggerationibus purgatum, veram sancti Doctoris mentem, spectata eius indole polemica, satis clare pandit minime discrepantem a doctrina catholica; unde nec unquam reprehensus, ne dicam damnatus est Hieronymus propter hanc doctrinam suam. Hic modus iuste conciliandi mentem et verba Hieronymi cum doctrina totius antiquitatis catholicae confirmatur tum simili inadaequato et polemico effato papae Gregorii VII. quoad »principium regiae potestatis«, tum accurata analysi singulorum Hieronymi textuum, quibus episcoporum potestatem cum Moysis et Aaronis potestate comparat, »episcopos locum apostolorum tenere« dicit et in antiquissimis ecclesiis inde ab apostolorum tempore monarchicos episcopos commemorat.

4. Quare invictum manet praeclarum Ignatii Antiocheni testimonium multiplex de monarchica hierarchia tripartita singularum ecclesiarum, quam sanctus Martyr initio secundi saeculi non ut novam nec ab hominibus, sed a Christo institutam exhibet. 5. Brevi conspectu secundum Hergenröther-Kirsch praecipuae rationes historicae exhibentur, quibus hypothesis rationalistarum de primitiva »presbyteriali ac democratica« constitutione ecclesiarum penitus convellitur et ad absurdum deducitur. 6. Seriam esse difficultatem Nicodemorum nostrorum dogma admittentium libenter fatemur, sed bonae ipsorum voluntati via ad amicam dogmatis et historiae conciliationem facile sternitur inspectis omnibus et singulis textibus huc pertinentibus eorumque adiunctis. Sic ex una parte recte atque ad amussim perpensis rationibus scientiae historicae, ex altera autem parte retento genuino conceptu fidei catholicae eoque ab omnibus modernismi detorsionibus vindicato veritas dogmatica veritati scientificae minime adversari perspicitur. Immo scientia multipliciter adiuatur et promovetur, dum respicit inconcussam veritatem dogmatum. Ad quas autem absurditates necessario deveniant rationalisticae et evolutionisticae investigationes de primitiva constitutione Ecclesiae eiusque hierarchia monarchica, classico, ut ita dicam, exemplo ostendit Harnack, qui non est veritus scribere insipienter: »Ecclesia circa annos 30., 60., 90., 130., 160. et 190., non obstante ipsius continuitate semper fuit essentialiter alia«. Reiectis his absurdis et toti historiae ignotis revolutionibus continuis, ultro secundum parabolam Christi Domini de grano sinapis admittimus historicam evolutionem et profectum Ecclesiae catholicae eiusque constitutionis hierarchicae et monarchicae, »in suo dumtaxat genere, in eodem scilicet dogmate, eodem sensu eademque sententia« (Vincent, Lirinensis, Com-munitorium, c. 23.).

Sa prijateljske strane stiže mi molba, da odgovorim na ove i slične poteškoće, koje se danas često pretresaju u krugovima ne samo bezvjeraca nego i takovih inteligentnih katolika, koji iskreno hoće da ostanu vjerni svojoj Crkvi, ali na temelju modernih ideja misle, da su u nekim točkama prisiljeni konsta-

tovati ili barem naslutiti pozitivnu opreku između vjere i znanosti. Tako protiv dogme, da »je Božanskom odredbom u Crkvi katoličkoj naredena hierarhija, koja se sastoji od biskupa, prezbitera i pomoćnika (ministris)«¹ ističu, kako iz postojećih spomenika nije moguće izvesti strogi dokaz o razlici među episkopima i prezbiterima već u prvom začetku kršćanstva. Dapače prema njima iz nepristrane povijesti Pracrkve dosta jasno proizlazi, da je monarhični episkopat po zakonu evolucije nastao tek historičkim putem. Protiv auktoriteta sv. Ignacija Antiohijskoga navode kao protudokaz sv. Jeronima, da su prvobitno episkopi i prezbiteri bili jednaki, i da se istom poslije »usljed strančarskh spleta u religiji po nadahnuću nečastivoga« jedan između prezbitera uspeo nad svoje drugove.

Ti Nikodemi, kako ćemo ih u ovom članku zvati, misle, da se u tom pogledu mogu donekle pozivati i na katoličke kanoniste, koji poput Säd müllera priznaju, kako je organizacija prvih kršćanskih općina bila još nepotpuna, i kako se u apostolsko i poapostolsko doba prezbiteri strogo ne razlikuju od episkopa. Crkva dakako da mora tumačiti vrela u prilog dogmi. Pa i oni priznaju dogme kao katolici. Ali kao historici cijene, da nijesu vezani dogmom; jer tu da poznaju samo faktično nastali razvoj. Tako su ipak iskreni, te se ne žacaju priznati, kako razvitak sam govori u prilog katoličkom stajalištu.

Iako ne možemo nikako pristati na neke od ovih tvrdnja, to ipak rado priznajemo ovim učenicim Nikodemima iskrenu težnju za istinom i mnogo dobre volje u istraživanju ovog sa historičkog gledišta dosta zamršenog pitanja o prvobitnoj razlici između viših i nižih crkvenih starješina, te se čvrsto nadamo, da ćemo uz pomoć samih historičkih vrela i uz neke

¹ Concil. Trid. sess. 23. cn. 6.: Si quis dixerit, in Ecclesia catholica non esse hierarchiam divina ordinatione institutam, quae constat ex episcopis, presbyteris et ministris, anathema sit! Cn. 7: Si quis dixerit episcopos non esse prebyteris superiores, vel non habere potestatem confirmandi et ordinandi; vel eam quam habent, illis esse cum presbyteris communem; ... a. s. Denzinger, Enchiridion... n. 966, 957. Wernz, Ius decretalium II, (1899) n. 244. pravom steže immediatum ius divinum samo na biskupe u opće.

primjedbe i distinkcije, što ih sama stvar nameće, barem donekle prokrčiti put do međusobnog sporazumljenja.

1. Prije svega dobro razlikujmo pitanje neustaljene terminologije²

u apostolsko doba od pitanja same stvari, to jest bitne razlike prvobitne između crkvenih poglavara punovlasnih prvoga reda i o njima ovisnih poglavara drugoga reda. Dogma bo (Trid., De sacr. Ordinis, cn. 6) definuje samo božansko podrijetlo tročlane vlasti hierarhične. Nadalje uvažimo поближе razne faze, kroz koje su na temelju historičkih podataka iz Pracrkve prolazili izrazi »episkop« i »prezbiter«, dok se nije napokon kod ovih riječi čvrsto ustalilo ono bitno različito i odijeljeno značenje, što ga konstatujemo već u listovima sv. Ignacija Antiohijskoga (+107.) u porabi ovih riječi »episkopa« (u singularu) i »prezbitera« (u pluralu) ili »prezbiterija« kao i posve podređenih službenika crkvenih »đakona«. V. Eph. 1, 3 (bis); 2, 1, 2; 3, 2; 4, 1; 5, 1, 2; 6, 1; 20, 2. Magn. 2; 4; 6, 1, 2; 7, 1; 13, 1, 2; 15. Trall. 1, 1; 2, 1, 2; 3, 1, 2; 7, 1, 2; 12, 2; 13, 2; Rom. 2, 2. Philad. inscr.; 1, 1; 3, 2; 4; 7, 1, 2; 8, 1; 10, 2. Smyrn. 8, 1, 2; 9, 1; 12, 2. Polyc. inscr. 5, 2; 6, 1.³ Premda ne sumnjam o velikom zanimanju naših Nikodema za svu dotičnu literaturu, ipak vrlo sumnjam, da li su oni поближе upoznali i proučili temeljitu »po čisto historičkim načelima« sastavljenu knjigu Bruders-ovu »Die Verfassung der Kirche von den ersten Jahrzehnten der

² Ne samo sv. Jeronim i sv. Ivan Zlatousnik (in. Phil. 1, 1) te Teodoret (in. Phil. 1, 1) nego i sv. Beda Venerabilis te sama Crkva u odobrenim lekcijama trećega Nokturna časoslova na osminu blagdana sv. Ćirila i Metoda (i drugih nekih sv. biskupa) priznaje oba imena kao sinonima za prvo vrijeme: »Sicut duodecim apostolos formam episcoporum exhibere simul et praemonstrare, nemo est qui dubitet; sic et hos septuaginta duos figuram presbyterorum, id est, secundi ordinis sacerdotum gessisse sciendum est: tametsi primis Ecclesiae temporibus, ut apostolica Scriptura testis est, utriusque presbyteri, utriusque vocabantur episcopi: quorum unum sapientiae maturitatem, alterum industriam curae pastoralis significat«. (V. Beda, Comment. in Lc. 10, 1—9; in Proprio Provinciae Eccl. Vrhbosniensis, 12° Julii), I sv. Toma zastupa ovo mnijenje: Episcopi et presbyteri olim non distinguebantur secundum nomina S. th. 2, 2, q. 184. 6, 1.

³ Dolje pod brojem 4 donijet ćemo tekst od većine ovih citata.

apostolischen Wirksamkeit an bis zum Jahre 175 nach Christus« (Mainz, 1904). Iza točnog istraživanja prvobitnog značenja srodnih riječi »episkope« i »episkopein« (str. 358—360) Bruders tanko po tanko ističe razne faze, kroz koje se je sve više razvijalo značenje riječi »episkopos« u poganskoj i u kršćanskoj porabi (str. 360—366). Tu je riječ kršćansko grčko pučko narječje primilo, da njome opiše djelatnost kršćanskih službenika, dok se iza svršenog razvitka nije tako ustalio tehnički izraz za tu djelatnost. »Za hram Apolonov na otoku Rodu nije nam poznat razvitak, kojim je izraz episkopos napokon postao tehničko ime. Više znamo o kršćanskom jezikoslovlju te riječi. ... Kad je kršćansko pučanstvo u svojoj sredini ugledalo nosioce one službe (kršćanskih crkvenih poglavara), koja nije nikada prije postojala, stade se ogledavati za zgodnim imenima, po kojima bi moglo kratko i jasno označiti ove muževe.⁴ Odmah s početka dovoljna su bila vlastita imena. Kasnije bi razlikovali osobe i djelatnosti njihove od drugih kršćana pomoću takovih oznaka, što su ih sve u tadanjem doslovnom smislu govorili i razumijevali. Na ove izraze, koji su opisivali kršćanske službenike (Amtspersonen), spadala je i riječ »episkopoi« poput mnogih drugih (presbyteroi, prokathemenoi, proegumenoi, hegumenoi, protokathedritai, proistamenoï, proestotes, aparchai; poimenes, diakonoi; prophetai, kerukes, didaskaloi, euaggelistai). Po svom doslovnom značenju ova je riječ episkopoi označila onu djelatnost stalno naseljenih poglavara, koju su svi (poglavari) bez izuzetka obavljali: primjenu pažnje na kršćanski zajednički život (die Zuwendung der Aufmerksamkeit für das christliche Zusammenleben).

Čim se je uho puka priučilo tom imenu, mogla se je tvorba dalje razvijati. Riječ je »episkopoi« odsada značila pokraj one jedne djelatnosti svih poglavara također ove same poglavare, ali dakako još uvijek tako općenito, kao što i izrazi presbyteroi, poimenes, hegumenoi, prokathemenoi, proestotes, proistamenoï. Malo po malo se ista riječ kao i

⁴ Naočigled očite opreke proti sinagoge i otvorene tendencije samih apostola, da se kršćani i novozavjetna Crkva ne poistovjetuju sa židovima i sinagogom, lako razumijevamo, da Pracrkva nije voljela redovito upotrebljavati starozavjetna imena (archiereus, hiercus, levites) za novozavjetne službenike crkvene osim ondje, gdje je to tipični smisao tih riječi iziskivao.

presbyteroi i poimenes poradi češće porabe i uslijed nje nastalog običaja oštrije isticala ispred brojnih oznaka, koje su istu službu opisivale. Taj rezultat tumači samo potreba vremena, koje je iziskivalo jasna i pregnantna imena.⁵ Razlog tomu dakle ne leži više u značenju, što ga je imala riječ episkopos valjda u ovoj ili onoj poganskoj zadrugi. Nijedan kršćanin nije mogao oko godine 50. po Isusu unaprijed reći, da će se baš riječ episkopos između toliko drugih tadanjih oznaka razviti do posve određenog tehničkog imena. Taj je rezultat bio ovisan o radu mnogih i o običaju puka. Danas također možemo konstatovati samo činjenicu i razjasniti naravni proces razvijanja. Pisci se služe tom riječju u dotičnom značenju, što ga je obični tadanji govor s njome spajao, ali o samom razvijanju njezinu ostavljaju nam samo nepotpuno svjedočanstvo.

Kršćani imaju ponajprije, nalik na veliko stado, jednog pastira i nadzornika, t. j. Krista. 1. Petr. 2, 25: »Bijaste bo kao zalutale ovce; ali ste se sada obratile k Pastiru i episkopu svojih duša«. 1. Klem. 59, 3: »Spasitelj beznadnih, stvoritelj i episkop svakog duha«. Ign. Magn. 3, 1: »... Pokoravati se ... ocu Isusa Krista, episkopu sviju« (Bruders ovdje ističe, kako su riječi »poimen« i »episkopos«, pastir i nadzornik, sinonima).

Kao namjesnici ovog nevidljivog nadzornika (cf. Ign. Magn. 3, 2) djelovali su već u prvo apostolsko doba muževi, koji su pokraj mnogih drugih oznaka nosili također ime »episkopoi«. Djela ap. 20, 17: »Iz Mileta posla u Efez i dozva starješine (presbyterous) crkvene... 28. Pazite na sebe i na sve stado, u kojem vas Duh Sveti postavi episkopima, da ravunate Crkvu Božju...«⁶ Pripovijedač Luka mijenja izraz:

⁵ Bit će da je tu nešto također utjecala poraba riječi »episkopoi« u prijevodu Septuaginta Is. 60, 17 (Cf. 1. Clem. 42, 5) kao i riječ »episkope« (Vulg. episkopatús Is. 108, 8) što je sv. Petar (Act. 1, 20) tumači o crkvenoj službi apostola Jude izdajice.

⁶ Sabor Tridentinski (sess. 23. c. 4.) oslanja se također na ovaj tekst, gdje dokazuje božansko podrijetlo episkopata. Denz. Ench. Ali dobro veli Chr. Pesch (Praelect. dogm. I, n. 343.): »Concilium Trid. non ex nomine episcoporum argumentatur, sed ex eo quod episcopi dicuntur positi a Spiritu Sancto regere Ecclesiam Dei.« Slično se izražuje i Mihovil d'Herbigny u svom rukopisnom djelu De Ecclesia (1917—1919.) n. 458. coll. n. 463. Drugo se javno izdanje toga djela priređuje, a 1. je svezak već izašao 1920.

Upotrebljavajući imenicu episkopos, služi se riječju »poimainein« (pasti stado, ravnati), kao glagolom, koji očito pobliže opisuje istu djelatnost, što ju je već označio u imenici. Iza razmjerno kratkog vremena već riječ »episkopoi« pokraj »presbyteroi« znači posebnu vrstu stalno naseljenih službenika, koji se sigurno razlikuju od druge vrste (diakonoi); kraj toga ipak riječ »episkopos« toliko zadržaje od svoje prve supozicije (značenja), da prema prilikama može jošte sve službenike (prvog i drugog reda) skupa označiti. Filiplj. 1, 1: »Sa episkopima i đakonima«. 1. Tim. 3, 2... (cf. Tit. 3, 2...): »Treba dakle, da je episkop...« Did. 15, 1: Odaberite sebi dakle episkope i đakone«. 1. Klem. 42, 4: »Propovijedajući dakle po selima i gradovima postavljahu prvine njihove, iza kako su ih prokušali po duhu, kao episkope i đakone onih koji će vjerovati.« Herm. Sim. 9, 27, 2: »Episkopi su vazda oskudne i udovice zaštitili svojom službom (te diakonia heauton).« U bilješci Bruders ističe, kako ime »diakonos« kao i »episkopos« znači djelatnost, dok »presbyteros« označuje »svojstvo«. Dok se u tim izrazima još nije zaboravio doslovni smisao, protivilo se je duhu grčkog jezika, postaviti ime djelatnosti uz bok imenu svojstva, te je stoga za prvih decenija nemoguća sveza »presbyteroi kai diakonoi«, koja se nadomjestila spojem »episkopoi kai diakonoi«. Kasnije oko godine 110. do 117. posve se zaboravilo na doslovni smisao, te su odonda davali prednost spoju »presbyteroi kai diakonoi«; a to je znak, da je nestalo prvobitnog pravog značenja, i da su te riječi pridijevali stanovitim osobama neposredno kao imena.

Na prije istaknutom stepenu razvoja ostao je izraz »episkopoi« kroz nekoliko decenija, to jest, sinonimon je za »poimenes« (pastiri) i »presbyteroi« (starješine, seniores). Stoga su imali u to vrijeme za dvije vrste stalno naseljenih poglavara već takovih imena, po kojima su se ti poglavari kao posebna vrsta ljudi jasno razlikovali od drugih, naime: episkopoi = poimenes = presbyteroi i diakonoi.

Pokraj ovih razrednih ili vrsnih oznaka češće nalazimo još i pojedinih vlastitih imena (ein einzelner Rufname); no i tu se očituje malo po malo potreba, da se to ime zamijeni tehničkim vrsnim imenom (durch einem technischen Klassen-

namen); a to je stepen razvoja, na kojem su nekoć drugi razredi isto tako, samo već prije, stajali. Prerađujući rad pučkog jezika samovoljno između triju istovrsnih razrednih imena »episkopoi, presbyteroi, poimenes« odabire baš prvi, te njim označuje kao tehničkim imenom pojedinog poglavara (den Einzelvorsteher). Oko g. 110.—117.⁷ ovaj se razvoj već svršio, kako to možemo dokazati iz brojnih, gore navedenih mjesta u poslanicama sv. Ignacija.

Kako je ono tehničko ime »episkopos« čvrst korijen uhvatilo u kršćanskom pučkom jeziku, to nam jasno pokazuje činjenica, da je grčka riječ episkopos bez ikakve poteškoće prešla u jezikoslovno blago kršćanske latinštine kao »episcopus«. Dalje se raširuje ta tuđa riječ u srodnim kovanicama »episcopatus« (biskupstvo), da se označi služba biskupova (Tertulijan, Ciprijan, Sulpicius, Jeronim i t. d.); Uz »episcopatus« rabe se kadikad i »episcopium, episcopalis, episcopaliter.«⁸

Istina, jedan jedini autor još nije kadar posve utvrditi tezu u tako zamršenom pitanju. Ali Bruders, što ga svi priznaju veoma savjesnim istraživaateljem pracrkvene povijesti i napose pracrkvenog ustava, nije osamljen. Sličan sud o postepenom razvoju i značenju imena »episkopos« izriču Hergenröther—Kirsch⁹ i Funk—Bihlmeyer¹⁰. U ovoj zadnjoj povjesnici, koja nije nipošto na glasu s prevelikog dogmatizma, čitamo: »Kolegij (presbyterium 1. Tim. 4, 14) imao je poglavara, i dok se je uprava općine malo po malo sve više usredotočila u njegovoj ruci te su se zato raširivale njegove vlasti, on jedini primi naslov »episkopos«, premda je ta riječ prvobitno imala općenitije značenje. Ta promjena, što je prvi put na početku drugog stoljeća poslanice Ignacijeve jasno posvjedočuje, dokazuje istina pojačanje monarhičnog ustava općine, ali se iz toga ne može zaključiti, da je episkopat u pravom smislu tobože kasnijeg podrijetla;

⁷ Moderni patrolozi (Rauschen-Wittig) označuju 20. prosinca 107. kao dan smrti sv. Ignacija, te se zato svršetak onog razvoja ima (barem u Maloj Aziji) pretpostaviti još prije g. 107., jer Ignacije govori o tročlanoj hierarhiji kao opće poznatoj i priznatoj činjenici.

⁸ V. H. Bruders, l. c. 360—366.

⁹ Handbuch der allgem. Kirchengeschichte, I⁵, 120.—121.

¹⁰ Handb. der Kirchengesch. 1911⁶, 66—67.

nasuprot nosi ga auktoritet apostola te njegov osnutak siže do svršetka apostolskog doba...¹¹

2. *Tim razlaganjem prenijeli smo raspravu svoju od razvoja imena na razvitak same stvari ili službene vlasti*

poglavara crkvenih u Pracrkvi. I tu nam dobro dolazi, što Hergenröther—Kirsch veli: »Dok su sami apostoli vršili djelatnost svoju u naponu svoje snage i uz pomoć svojih učenika u misionom radu, sami su zadržali u svojim rukama upravu onih općina, što ih bijahu sami osnovali, i koje su velikim dijelom tek slabo razvijene bile. Poradi toga manje se isticahu mjesni poglavari, episkopi i (ili?) prezbiteri pojedinih općina, što ih bijahu apostoli postavili. Ipak prema koncu apostolskog doba uz veći broj kršćana i uz čvršću organizaciju općina rasla je također znamenitost poglavarske službe, osobito onih učenika i suradnika apostola, koji se trajno bijahu nastanili u jednoj općini, te su ondje nastavili djelo apostola.¹² Tako su ovi učenici apostolski, primivši poslanje od samih apostola te od njih pozvani na službu svoju, postali nasljednici njihovi u učiteljskoj i pastirskoj službi kao i u dijeljenju svetih tajna. Kao što su Pavao i Barnaba već na svom prvom putovanju polaganjem ruku naredili starješine za svaku pojedinu Crkvu, tako je isti apostol Pavao imenovao za Kretu Tita, povjeriv mu vlast, da i on postavi takove starješine (Tit. 1, 5; 2, 15); a za Efez je imenovao Timoteja s istom vlasti i sa prevlasti nad onim starješinama (1. Tim. 3, 1 ss.; 5, 19.29; 2. Tim 1, 6). A

¹¹ L. c. Ne možemo dakle govoriti o bitnoj promjeni općinskog crkvenog ustava, jer i u vrijeme apostola imale su pojedine Crkve barem u toliko monarhičan ustav, u koliko su sami pojedini apostoli njima ravnali. Istu nauku brani i P. Battifol-Seppelt, *Urkirche und Katholizismus* (1910, 120 ss), premda se (str. 121) ograđuje protiv »provincijalne hierarhije«, što je Duchesne razvija na temelju pastoralnih listova Pavlovih i eksegeze Teodora Mopsuestenskoga.

¹² Dogmatik E. Dorsch (*De Ecclesia*, pg. 68. § 5.) zgodno upozoruje na analogiju postepenog ustrojstva potpune hierarhije s monarhičnim biskupom u pojedinim općinama Pracrkve i u današnjim misijskim krajevima. Konstatuje pak činjenicu, da je već u prvo vrijeme Crkve te za života samih apostola vladao običaj ili barem tendencija sveopća u Crkvi, da se pojedinim dobro uredenim Crkvama stavi na čelo po jedan vrhovni pastir i ravnatelj; te iz ove činjenice zaključuje ius divinum.

što bijahu čuli od apostola Pavla, to su imali povjeriti drugim vrsnim ljudima, koji će opet poučavati druge i tako raširiti apostolsku nauku (2 Tim. 2, 2).¹³ Vrijedno je ovdje istaknuti, da se tu faktično i nedvojbeno radi o monarhičnom ustavu crkvenom u dvije pokrajine crkvene (na Kreti i u efeškom području), t. j. o jednom natpastiru, pod kojim drugi poglavari crkveni imaju pasti stado Božje u ovisnosti od natpastira, zvaao se ovaj kako mu drago. Faktično imamo tu viši i niži razred crkvenih poglavara ili svećenika prvog i drugog reda, i to na temelju samih historičnih podataka bez obzira na dogmatiku. A to ne vrijedi samo za općine ustrojene od Pavla i njegovih učenika. I »apostol Ivan je poslije povratka svoga s otoka Patmosa uredio Crkve, primio Duhom Svetim označene u kler i posvetio biskupe, na pr. za Smirnu Polikarpa.¹⁴ U o p ć e nam učenik apostolski Klement Rimski veli, kako »su apostoli, videći jasno unaprijed, da će nastati prepirke o imenu nadzora (episkopata) postavili prije spomenute poglavare (i udijelili im pravo zajednice u upravi) te su po tom izdali nalog, da bi iza smrti njihove (t. j. episkopa i đakona, po Funku) drugi prokušani ljudi primili službu (leiturgian) njihovu. Ovi dakle, što su ih oni (t. j. apostoli) ili kasnije drugi odlični ljudi uz privolu sve Crkve postavili, po našem sudu ne smiju se bez povrede pravednosti svrgnuti sa službe svoje, iza kako su neporočno služili stadu Kristovu iz poniznosti i mirno te plemenito kao i uz mnogogodišnje priznanje sviju«. ¹⁵ Kod smrti apostola postavljani od njih učenici nastupili su službu poglavara u općini, nastavljajući djelo njihovo. I tako se je pri koncu apostolskog doba i na temelju apostolskog auktoriteta razvio m o n a r h i č n i e p i s k o p a t. služba biskupâ, koji postadoše nosioci poslanja i auktoriteta apostola. Kršćanska književnost u prvoj polovici drugog stoljeća ne poznaje drugog ustava općina osim monarhičnog episkopata, koji siže natrag do apostola. Od početka drugog vijeka izraz »episcopus« sve se više ustaljuje kao t e h n i č k o ime za jedinog vrhovnog poglavara općine,

¹³ L. cit. 120—121.

¹⁴ Hergenröther-Kirsch ovdje upućuje na Klementa Aleksandrijskoga kod Euzebija (Hist. eccl. 3, 33), na Tertulijana: De praescript. c. 31.—33.; cf. Adv. Marcionem 4, 5: Etsi Apocalypsim (Joannis) Marcion respuit, ordo tamen episcoporum ad originem recenset in Joannem stabit auctorem.

¹⁵ I. Klem. 44, 1.—3.

dok se riječju »presbyteri« označuju savjetnici njegovi kod uprave vjernika.«¹⁶

Gornje razlaganje oslanja se direktno samo na historičke podatke, koje bismo lako mogli umnožiti. Isporedi na pr. »anđele« u maloazijskim Crkvama po Otkrivenju sv. Ivana (1, 20; 2, 1 ss.). Dobro veli Funk—Bihlmeyer dalje: »Kad bi čisti prezbiterialni ustav prvobitan bio, ne bismo mogli pojmiti, kako bi se episkopat odmah općenito raširio, po gotovo, kad središte sveopće Crkve, Rim, u starom vijeku nije još raspolagao (faktično vanjskom) vlašću, da svuda provede ovaj (tobožnji) preokret. Uz to imamo također dosta tragova monarhičnog episkopata iz najstarijeg vremena. U bitnom pogledu zauzimaju mjesto biskupovo Timoteje i Tito u pastirskim listovima Pavlovim; isto tako »anđeli« sedam maloazijskih Crkava, premda neki krivo u njima gledaju personifikaciju općine.¹⁷ Jakov, »brat Gospodinov«, kod Hegesipa izričito se zove biskup Jeruzalemski (v. Euseb. Hist. II., 1, 23); a što Sv. Pismo o njemu javlja (Gal. 1, 19; 2, 9; Act. Ap. 15, 13), služi tomu kao potvrda«.

3. O t. zv. protudokazu Jeronimovu

protiv sjajnog dokaza svih sedam poslanica Ignacijevih veli isti povjesnički priručnik: »Hipoteza sv. Jeronima (Comm. in Tit. 1, 5; Ep. 69 ad Ocean. 3; Ep. ad Evangelium 1) da je tobože isprva bilo samo prezbitera, i da je episkopat istom tijekom vremena nastao time, što su tobože na ustuk protiv raskolničkih pokreta uzdigli jednog prezbitera iznad drugih, ta hipoteza, velim, oslanja se na krivi zaključak o starinskoj porabi riječi te nije bez stanovite težnje.«¹⁸

U ostalom, ako pobliže uvažimo sve dotične tekstove Jeronimove i osim toga onu »stanovitu tendenciju« njegovu, uvjerit ćemo se, da se sv. Jeronim više u riječi,¹⁹ nego li u samoj stvari razilazi od razložene i tradicionalne nauke

¹⁶ Hergenröther—Kirsch, l. c. 121.

¹⁷ U usiljenom i smiješnom tumačenju takovu pokazuje se očito, da se po što po to pobije monarhični ustav.

¹⁸ Ibid. 67.

¹⁹ Poglavitni dokaz njegov je istovjetnost značenja riječi »episkopos« i »presbyteros« u novozavjetnim spisima.

o prvobitnom monarhičnom ustavu ne samo svekolike Crkve nego i pojedinih općina crkvenih, i da ne valja jednostrano i protiv drugih jasnih svjedočanstava njegovih odviše urgirati neke polemične izraze njegove, koji su mu se kod žestine temperamenta njegova izmakli iz pera u raspri za veoma dobru stvar po onoj staroj: »Tko hoće sigurno da pogodi nišan, ciljati će nešto više«. Valja ipak priznati, što Funk—Bihlmeyer pravom ističe, da se Jeronim vara, ne razlikujući dovoljno različitu supoziciju ili značenje riječi »episcopus« u prvo i u potonje vrijeme po onom juridičnom načelu: *Distingue tempora, et concordabunt iura*.

Mnogo svijetla nam u ovom pogledu donosi promatranje i shodišta sve ove kontroverzije, kako ga sam Jeronim prikazuje u svom pismu 146. (al. 85.) »ad Evangelum«,²⁰ »gdje pobija zabludu onih, koji su izjednačivali đakona prezbitera, pokazujući, kakva je razlika između episkopa, prezbitera i đakona«. Ne samo na istoku digao se je u ono vrijeme heretik Aërije, koji je među ostalim tvrdio, da između biskupa i prezbitera nema nikakve razlike,²¹ nego i na zapadu ustao je neki Falcidije, koji je izjednačio, dapače i pretpostavljao đakone prezbiterima, te branio oholost nekih đakona Rimske Crkve, u koliko su ovi đakoni, osobito pak od njih odabrani arhidakon, kao »službenici stolova« bili upravljači vanjskog blaga crkvenog i zašto se uzdizali iznad samih prezbitera. Osobito u Rimu, gdje je bilo uz svu silu prezbitera, samo malo (7) đakona.²² Silno su se uznosili i radi toga rimski đakoni, »što je prezbiter zaređen na temelju svjedočanstva đakonova«. Jeronim ipak ističe, kako i po rimskom obredniku »prezbiteri sjede, a đakoni stoje«; no opet se tuži na zloporabu đakona: »Premda sam kraj sve češćih mana njihovih vidio, gdje je među prezbiterima đakon sjedio u odsutnosti biskupovoj i kod domaćih gozbi prezbiterima dao blagoslov. Neka znadu, da to ne rade pravo...«

Po sebi se razumijeva, da je Jeronim u takovim prilikama osobito istakao dostojanstvo prezbitera, »koji u (misnim)

²⁰ Migne, P. L. 22, 1192—1195.

²¹ V. Hefele, *Herdens Kirchenlexikon* I, 290—291 po sv. Epifaniju, *Haeres.* 75.

²² »Diaconos paucitas honorabiles, presbyteros turba contemptilibes facit«.

molitvama svojim posvećuju tijelo i krv Kristovu²³ i da je time najsjajnije obranio bitnu prednost njihovu ispred đakona, u koliko prosti prezbiter (svećenik drugoga reda) ima upravo istu vlast konsekrirati kao i biskup (svećenik prvoga reda), barem što se tiče vlasti sv. reda, makar i u pogledu jurisdikcije bio ovisan od biskupa. Da je ovdje sv. Jeronimu glavna zadaća, da istakne dostojanstvo prezbitera protiv preuzetnih i bogatih đakona, a ne protiv biskupa, vidi se također jasno iz zaglavnih riječi toga pisma: »... U biskupu krije se (continetur) i prezbiter. (Dobro pamtimo: Jeronim ovdje ne tvrdi obratno,²⁴ ali malo redaka dalje ipak izjednačuje oba imena). Ko bude promaknut, promiče se od nižega do višega stepena. Neka se dakle zaredi od prezbitera đakon, da se prezbiter iskaže kao manji od đakona...; ili, ako se od đakona zareduje prezbiter, neka znade da je on istina dobitkom (zemaljskim) manji, ali svećeništvom viši (noverit se lucris minore, sacerdotio esse maiore)...« Jeronim je dakle poglavito u tom pretjerivao, što je sinonimna i stvarno gotovo jednaka imena prvih decenija (episkop = prezbiter) prenio na potonje i svoje vrijeme: »Čujem da je neki došao do tolike mahnitosti, da đakone više cijeni nego prezbitere, to jest, episkope«. Tu nekadanju jednakost imena dokazuje po tom iz poznatih tekstova Novoga Zavjeta. U istinu pak ne izjednačuje posve niti biskupe i prezbitere svoga vremena niti sve misnike apostolskih vremena, premda bi se to moglo na prvi mah činiti onomu, koji ne slaže raznih tekstova njegovih te ga tako nužno dovodi u protivrječje sa samim sobom. Spomenuv naime gotovo sve novozavjetne tekstove, u kojima se riječi »episkopos« i »presbyteros« upotrebljavaju u općenitijem prijašnjem smislu, ovako nastavlja: »Za ustuk raskolu učiniše, te su kasnije jednog izabrali, koji bi postavljen na čelo drugima, da ne bi naime svaki k sebi vukao (druge) i tako

²³ Quid patitur mensarum et viduarum minister, ut supra eos se tumidus efferat, ad quorum preces Christi corpus et sanguis conficitur.

²⁴ Bardenhewer (Gesch. der altkirchl. Litteratur I, 106) misli da izraz presbyteroi (kod Klementa Rimsk.) uključuje i biskupe; ali ostavlja neriješeno pitanje, da li obratno riječ episkop obuhvaća i prezbitere. Meni se više sviđa sud Brudersov o prvobitnoj istovjetnosti jednog i drugog izraza.

raskidao Crkvu Kristovu. Jer su i u Aleksandriji onamo od Marka evandelistâ pa sve do biskupâ Herakle i Dionizija prezbiteri vazda jednog izabranika između sebe stavili na uzvišeniji stupanj i nazvali ga biskupom, kao što kad vojska izabire vojskovođu, ili kad dakoni izabiru između sebe dobro poznatog pregaoca, te ga zovu arhidakonom. Što naime osim ređenja (excepta ordinatione) čini biskup, čega prezbiteri ne bi učinio?...« Vlast pak ređenja, koju Jeronim priznaje jednim biskupima ispred prezbitera, velika je prednost, kojom je biskupska služba bitno nadređena službi jednog prezbitera. A tu bitnu razliku konačno nisu mogli uvesti apostoli i nasljednici njihovi, nego jedini Krist, makar i po apostolima i povodom nužnih mjera opreznosti i ustuka protiv raskolničkih težnja, kao što to ne samo sv. Jeronim razlaže nego i sv. Klement Rimski ističe u 44. poglavlju svoga pisma (v. gore: »Apostoli, videći jasno unaprijed, da će nastati prepirke o imenu episkopata, postaviše prije spomenute poglavare...«).

U istinu dakle ni sv. Jeronim, ako se поближе promatraju i po mogućnosti dovode u sklad njegove brojne na oko oprečne izjave, posve ne nije č²⁵ božansko podrijetlo monarhičnog ustava pojedinih općina crkvenih, i zato ga ni sv. Augustin ni drugi koji biskup ne kudi poradi njegovih presmjelih polemičnih riječi, premda su istodobni biskupi (v. Epifanija, Haer. 75) isključili iz crkvene zajednice pontskog krivovjerca Aërija, kad je učio, da nema tobože razlike između biskupa i prezbitera.²⁶

Slično polemično pretjerivanje Grgura VII.

U ovom pogledu možemo konstatovati neki analogon između smjele tvrdnje Jeronimove o naoko manje časnom podrijetlu episkopata i između jednako smjele tvrdnje pape Grgura VII., koji se u polemici ovako izrazuje o podrijetlu kraljevske časti: »Ko ne zna, da kraljevi i vojvode potječu (po

²⁵ »Magis consuetudine quam ordinationis divinae veritate« u komentaru in epist. ad Titum. Dakako je i to pretjerano. Kraj svega toga Jeronim ipak sjajno i stalno te zanosno brani božansko podrijetlo prvenstva papina i Petrova (Ep. 15, 1—4; ep. 16, 2; ep. 46, 11; ep. 63, 2 i ep. 130, 16).

²⁶ V. Brück, Kirchengeschichte, § 18.

vremenu) od onih, koji ne znajući za Boga, koji su ohološću, razbojništvima, vjerolomnošću, ubijstvima te napokon gotovo svim manama pod nauškanjem kneza ovoga svijeta, t. j. đavla, težili za tim, da slijepom pohlepom i nesnosnom preuzetnošću zavladaju nad jednakima, t. j. ljudima?»²⁷ Kao što Grgur tim polemičnim u nepotpunom smislu istinitim riječima o početku kraljevske vlasti povodom neurednih strasti ljudskih nipošto ne niječe božansko podrijetlo svjetovne vlasti: tako ni sv. Jeronimu nije na kraju pameti posve nijekati monarhični ustav pojedinih crkvenih općina, jer jamačno priznaje pojedine apostole kao monarhične poglavare onih općina crkvenih, što su ih sami osnovali; a s druge strane već za neposredne učenike apostolske, sv. Marka u Aleksandriji, sv. Timoteja u Efezu, sv. Tita na Kreti, sv. Ignacija u Antiohiji i t. d. priznaje, da su bili biskupi i monarhični poglavari crkveni; ali pod izlikom prvobitnog sinonimnog značenja riječi »episkopos« i »presbyter« donekle pretjeruje u isticanju istinite tvrdnje, da je monarhični ustav Crkve uveden poglavito kao ustuk protiv lako mogućih raskola i buna. Za života samih apostola, koji su bili utvrđeni u milosti, nije bilo tako potrebno, da se svuda osobito istakne monarhični princip u upravi Crkve (v. na primjer prvi sabor apostolski u Jeruzalemu, Djela ap. 15, 20...) i isto tako u upravi pojedinih crkvenih općina. Ali potreba, da se unaprijed doskoči raskolima, prisilila je apostole, da pod konac svoga života također u pojedinim općinama strože provedu i urgiraju monarhični ustav sa jednim punovlasnim natpastirom ili svećenikom prvoga reda, kojemu su bili podređeni svi ostali službenici crkveni u istoj općini.

Cjelovitosti radi nanižimo ovdje i

druga svjedočanstva Jeronimova,

koja se tiču ovog pitanja. U pismu 69. (al. 83.) ad Oceanum,

²⁷ »Quis nesciat reges et duces ab iis habuisse principium (početak), qui Deum ignorantes, superbia, rapinis, perfidia, homicidiis, postremo universis pene sceleribus, mundi principe, diabolo videlicet agente, super pares, scilicet homines, dominari caeca cupiditate et intolerabili praesumptione affectarunt?« Registr. VII. ep. 21. ad Herimann. ep. Metensem. V. Brück, Kirchengesch. § 114. III.

pisanom oko godine 397.,²⁸ samo nuzgredno se bavi prvobitnom istovjetnošću »episkopa« i »presbitera«, a ništa ne navodi, što bi moglo odati, da i sada drži prezbitere ravnopravnima biskupu, ili da smatra podrijetlo biskupske vlasti čisto ljudskom uredbom.²⁹

U početku svoga boravka u Betlehemu (g. 386. ili 387. po Bardenheweru, *Gesch. der altkirchl. Litteratur*, III. 625.) Jeronim je napisao, također gdjegdje sa očitom polemičnom svrhom, komentar in epistulam ad Titum. Protivnici naše teze osobito se pozivaju na neke iz konteksta otrgnute riječi, ne pazeći, kako je Jeronim već unaprijed utvrdio božansko podrijetlo monarhičnog ustava pojedinih crkava, gdje prikazuje Pavla kao »mudrog arhitekta«, koji »gradi kuću na jedinom temelju«. Poradi važnosti našeg pitanja donijet ćemo gotovo sve tumačenje petoga retka iz 1. poglavlja ove poslanice u točnom prijevodu.³⁰

»Poradi toga, piše Pavao Titu, ostavih te na Kreti, da ono, što manjka, nadoknadiš (popraviš, corrigeres). Na apostolsko dostojanstvo spada, položiti temelj Crkve, što ga nitko ne može postaviti osim arhitekta. Temelj pak nije drugi osim Krista Isusa (1. Kor. 3, 11). Što ima nižih zidara, (artifices), oni mogu kuću sagraditi nad temeljem. Pavao dakle kao mudar arhitekt, i nastojeći iz petnih žila, kako se ne bi dičio dobro pripravljenim (djelom), nego ondje, gdje Krista ne bijahu još propovijedali, umekšav tvrda srca Krećana na vjeru Kristovu i ukrotiv ih koliko riječju toliko čudesima, te poučiv ih, kako će vjerovati ne u Jupitra svoga poganskog naroda, nego u Boga Oca i u Krista, ostavi učenika Tita na Kreti, da utvrdi pupoljke mlade Crkve, i da nadoknadi, što bi po njegovu mnijenju uzmanjkalo, dok je sam (Pavao) drugim narodima pošao, da i kod njih položi temelj Kristov...

²⁸ U spisima iz starije dobi svoje Jeronim uopće više napušta onu polemičnu tendenciju, koja ga je nekoć poradi preuzetnosti rimskih dakona (g. 384.—5.) potakla, da preko mjere istakne prezbitere i preko mjere snizi biskupe.

²⁹ Navedav tekstove Pavlove 1 Tim. 5, 1.. i Tit. 1, 5... (episcopum unius uxoris virum) ovako dalje piše: »In utraque epistola sive episcopi, sive presbyteri, quamquam apud veteres idem episcopi et presbyteri fuerint: quia illud nomen dignitatis est, hoc aetatis, iubentur monogami in clerum eligi« (Migne, P. L. 22, 656.).

³⁰ Migne P. L. 26, 595—598.

»I da postaviš po gradovima prezbitere, kao što sam ti ja naredio«. Neka čuju biskupi, koji imaju vlast, da postave prezbitere u pojedinim gradovima, pod kojim se zakonom crkvene konstitucije red drži, i neka ne misle, da su to riječi apostolove, a ne Krista, koji govori učenicima: Koji vas prezire, mene prezire; koji pak mene prezire, prezire onoga, koji me je poslao. Tako i koji vas sluša, mene sluša; koji pak mene sluša, sluša onoga, koji me je poslao. Odatle je bjelodano, da oni (biskupi), koji, prezrevši zakon apostola, hoće da komu podijele crkvenu čast (gradum) ne prema zasluži, nego prema naklonosti svojoj, rade protiv Krista, koji je u slijedećim riječima razložio po svom apostolu, kakov se ima u Crkvi postaviti kao prezbiter. Mojsije, prijatelj Božji, komu je Bog govorio licem u lice, mogao je doduše učiniti sinove svoje nasljednicima svoje vlasti i potomcima ostaviti svoje vlastito dostojanstvo; ali je ipak odabrao stranca iz drugog plemena Isusa, da znademo, kako treba vlast nad narodima udijeliti ne krvi, već (dostojnom) vladanju (vitae).

Sada pak vidimo, kako premnogi preokreću to na svoj probitak (plurimos hanc rem beneficium facere), te ne nastoje uzdići kao stupove Crkve one, koji mogu Crkvi više koristiti, već one, koje ili sami vole, ili kojih su uslugama udobrovoljeni, ili koje je ko od velikaša zagovarao, ili, da gore prešutim, koji su mitom isprosili, da postanu klericima.

Točno pazimo na riječi apostola, gdje govori: »Da postaviš po gradovima prezbitere, kako sam ti ja naredio«. Raspravljajući nadalje, kakav se ima zarediti u prezbitera, on veli: Ako je ko neporočan, muž samo jedne žene, i t. d., te po tom zaključuje: Treba naime da je episkop neporočan kao namjesnik Božji (tamquam Dei dispensatorem). Isti je dakle prezbiter, koji je i episkop; i prije nego se je poticanjem vražjim u religiji nastojalo oko stranaka i govorilo među pukom: Ja sam Pavlov, ja Apolonov, ja pak Cefin, Crkvama je upravljao zajednički zbor prezbitera.³¹ Nu izakako je svaki one, što ih bijaše pokrstio,

³¹ Donekle je to istina, u koliko s početka, kad su svi redovito bili »jedno srce i jedna duša«, nije trebalo toliko isticati auktoritet samih apostola, koji su u načelu imali vrhovnu upravu pojedinih crkava, ali su, osobito u odsutnosti svojoj, vršili svoju jurisdikciju redovito po zboru prezbiterija.

držao za svoje, a ne za Kristove, po svem je svijetu određeno (in toto orbe decretum est),³² da jedan izabranik između prezbitera bude stavljen na čelo drugima, na koga bi spadala sva briga oko Crkve, i da se odstrane klice raskola.

Mogao bi tko misliti, da to nije mnijenje Sv. Pisma, već naše, da je episkop i prezbiter jedan isti, i da je jedno ime za dob, drugo za službu. No taj neka pročita iznova riječi apostolove Filipljanima 1, 1—2... sa episkopima i đakonima... Djela ap. 20, 28; ... Hebr. 13, 17; ... 1 Pet 5, 1—2.« Jeronim završuje svoje razlaganje ovako: »Ovo smo zato napisali, da pokažemo, kako su kod starih prezbiteri bili isti kao i episkopi (apud veteres eisdem fuisse presbyteros, quos et episcopos); pa se malo po malo jednom jedinom povjerila sva briga (uprave), da se iščupaju klice razmirica. Kao što dakle prezbiteri znaju, da su po običaju Crkve podvrgnuti onomu, koji im je stavljen na čelo: tako i biskupi neka znadu, da su više po običaju nego istinom odredbe Gospodinove viši od prezbitera, i da imaju upravljati Crkvom zajedno (s ostalim klerom, in commune), nasljeđujući Mojsija, koji je raspolažući vlašću, da sam ravna narodom izraelskim, ipak izabrao sedamdesetoricu, s kojima bi sudio narod«.

Bolje nije mogao sam Jeronim oslabiti dokaznu moć svoga razlaganja nego ovim primjerom, koji baš našu tezu o prvobitnom monarhičnom ustavu crkvenom potvrđuje uz preporuku razboritog posavjetovanja sa prezbiterijem. Slični primjer Aronov navodi Jeronim na koncu poslanice ad Evangelum: »... Da znademo apostolske predaje, preuzete od Staroga Zavjeta: Što su naime Aron i sinovi njegovi i levite bili u hramu, to neka biskupi i prezbiteri i đakoni usvoje u Crkvi«. — U listu ad Marcellum contra Montanistas piše (ep. 41): »Kod nas m je s t o

³² To je subjektivno mnijenje sv. Jeronima, kako su mu već tada prigovarali. Jeronim to osjeća i kuša, da bi svoje mnijenje utvrdio Sv. Pismom, ali mu se tu dvostruka nedosljednost potkrala: 1. argumentira samo iz porabe imena u najstarije vrijeme, ne pazeći na razvitak do ustaljenog značenja, 2. prigovara vlastitom principu, da se potonji graditelji imaju držati položenog temelja. Nigdje nema traga o preokretu bitnom u ustavu crkvenom.

apostolâ biskupi zauzimaju... kod nas je to prvo mjesto, kod njih zadnje«.

Drugdje također Jeronim nedvojbeno izriče svoje vlastito poštovanje prema bitno višoj biskupskoj časti i vlasti. Mladom svećeniku Nepocijanu (ep. 52 iz g. 394) piše: »Budi podložan svome biskupu (Pontifici) i primi ga kao oca duše svoje!³³ Ljubav spada na sinove, strah na robove... Više je titula u istom mužu, kojima duguješ počitanje. On je naime monah, biskup (Pontifex) i ujak tvoj,³⁴ koji te je već poučio u svemu, što je sveto. I ovo velim, neka znadu biskupi, da su (veliki) svećenici (sacerdotes) a ne gospoda. Neka časte klerike kao klerike, da i njima bude iskazivana čast kao biskupima. Poznata je ona riječ govornika Domicija: Zašto da ja tebe držim za kneza (principem), kada ti mene ne držiš za senatora? Znajmo da su biskup i prezbiteri, što su bili Aron i sinovi njegovi: Jedan Gospodin, jedan hram, neka bude i jedna služba (Quod Aaron et filios eius, hoc esse episcopum et presbyteros noverimus: unus Dominus, unum templum, unum sit etiam ministerium). Sjećajmo se vazda, što apostol Petar zapovijeda (velikim) svećenicima: Pasite stado Gospodnje u svom području, upravljajući ne pod pritiskom, nego drage volje po Bogu; niti poradi sramotnog dobitka, nego besplatno; niti kao gospodari nad klerom, nego postavši od srca uzorom stadu, da kada se pojavi Knez pastira, usprimate nevenuli vijenac slave. Veoma je zao običaj u nekim Crkvama, da prezbiteri šute i ne govore u prisutnosti biskupâ, kao da ili zaviđaju (biskupu), ili kao da ih se biskup ne bi udostojao saslušati... (1 Kor. 14, 30 ss.). Slava je Očeva sin mudar.

³³ Apud nos apostolorum locum episcopi tenent; apud eos (Montanistas) episcopus tertius est (Pazi ovdje na singular). Habent enim primos de Pepusa (oppidulo) Phrygiae patriarchas; secundos quos appellat Cenonas; atque ita in tertium, id est, paene ultimum locum episcopi devolvuntur; quasi exinde ambitiosior religio fiat, si quod apud nos primum est, apud illos novissimum sit...« (Migne, P. L. 22, 476). Ovu je poslanicu Jeronim pisao već g. 384. po izdavaču Vallarsu. Tu se vidi, kako je Jeronim i u vrijeme svoje polemike sudio o biskupskom auktoritetu.

³⁴ To je isti ovaj Heliodor, nekadanji monah i drug Jeronimov u pustinji, komu je ovaj oko g. 373. poslao prekrasnu poslanicu (14. Migne, ibid. 347.—355.), da ga opet odvrati od svijeta, i da ga predobije za monaštvo.

Nek se veseli biskup svojoj razboritosti, što je takove za Krista odabrao kao svećenike (sacerdotes)« (Migne 1. c. 533—534). Vidi se jasno: sva nakana Jeronimova ide za tim, da se sa dužnim poštovanjem prema biskupu kod klerika spoji i očinska briga biskupova prema kleru.

Biskupa Augustina pozdravlja: »S Bogom, predragi prijatelju, godinama sinko, dostojanstvom oče (Ep. 105)!« Brück uz ove tekstove pravom primjećuje, kako isti svetac u spisu de viris illustribus spominje i sv. Ignacija kao »trećega biskupa poslije apostola Petra« (ep. 16.), kako su »apostoli odmah iz a m u k e Hristove postavili Jakova, brata Gospodinova, kao biskupa Jeruzalemskoga (ep. 2.: Post passionem Domini statim ab apostolis Hierosolymorum episcopus ordinatus), i kako je sv. Ivan apostol postavio Polikarpa kao biskupa Smirnskoga (ep. 17.). Dapače i o sv. apostolu Petru veli (ep. 1.), kako je »poslije episkopata Crkve Antiohijske... pošao u Rim i ondje kroz 25 godina zapremao stolicu sacerdotalnu (post episcopatum Antiochensis Ecclesiae... Roman pergit, ibique viginti quinque cathedram sacerdotalem tenuit)«. Isto tako spominje Marka kao osnivača Crkve Aleksandrijske, koga je naslijedio Ancijan (ep. 8.). O sv. Ivanu apostolu izričito veli: »Sve je Crkve maloazijske osnivao i upravljao« (totas Asiae fundavit rexitque Ecclesias³⁵ ep. 9.). Svetoga Klementa zove »četvrtim biskupom Rimskim poslije Petra (quartus post Petrum Romae episcopus; siquidem secundus Linus fuit, tertius Anacletus, ep. 15.)«. U istom spisu spominje se »Papija, slušatelj Ivanov, kao biskup maloazijskog grada Hierapola« (ep. 18.), nadalje »Kvadrat, učenik apostolâ, kao nasljednik Atenskog biskupa i mučenika Publika« (ep. 19.) itd. Valja znati, da i ovaj spis sv. Jeronima potječe iz nešto starije dobi njegove. Po Bardenheweru (l. c. I. 1.) napisao ga je g. 392.

4. *Nepobitan ostaje dokaz iz poslanica Ignacijevih.*

Toliko barem jasno proizlazi iz navedenih tekstova, da i sam Jeronim svojim svjedočanstvima kraj presmjelih i nedo-

³⁵ Drugo je pitanje, kako se to slaže sa drugim podacima. Ovdje nam je samo stalo do izražaja Jeronimova o monarhičnom ustavu u apostolsko doba.

kazanih nekih tvrdnja svojih ne će niti može da vrijedi kao protudokaz protiv Ignacija i jasnih svjedočanstva svih pojedinih njegovih listova o ustaljenom monarhičnom ustavu pojedinih općina crkvenih u poapostolsko doba, i to o takovu ustavu, koji je po volji Kristovoj. Spomenimo još glavne tekstove Ignacijeve u potvrdu toga. Ef. 1, 3: Blagoslovljen bo Isus Krist, koji se po milosti svojoj u d o s t o j a o (učiniti) da imate takova biskupa. 2. 2: Proslavio vas je (Krist), da savršeni u jednoj poslušnosti, podložni biskupu i presbiteriju, budete u svemu posvećeni... 3, 2: Stoga sam vas unaprijed opomenuo, da se složite u misli (gnome, sententia) Božjoj. Jer Isus Krist, nerazdruživi naš život, misao je Očeva, da i biskupi, postavljeni širom svijeta,³⁶ budu u misli Isusa Krista... 6, 1: I dokle god ko vidi biskupa, gdje šuti, to više neka ga štuje; kog a g o d n a i m e d o m a ć i n š a l j e, da upravlja vlastitom kućom njegovom, toga moramo onako p r i m i t i k a o š t o i o n o g a s a m o g a, koji šalje. Magn. 3, 1: Pristoji vam se, da ne izrabite (mladu) dob biskupovu, nego da mu obzirom na moć Boga Oca iskažete svaku čast, kao što također saznadoh, da se sveti svećenici zlo ne služe očitom mladošću njegovom u (biskupskoj) časti, nego da mu se razborito pokoravaju, i to ne njemu, nego Ocu Isusa Krista, biskupu sviju... 6, 1: Opominjem, da u slozi Božjoj nastojite sve vršiti, dok predsjedava biskup namjesto Boga, a prezbiteri poput senata apostolskoga, te premili mi đakoni vrše povjerenu si službu Isusa Krista... 7, 1: Kao što dakle Gospodin, sjedinjen s Ocem, nije ništa učinio bez njega, niti sam po sebi niti po apostolima, tako i vi ništa ne činite bez biskupa i prezbitera... Tralj. 2, 1: Kad se pokoravate biskupu kao Isusu Kristu, čini mi se, da ne živite po čovjeku, nego po Isusu Kristu... 7, 1: To će se dogoditi (t. j. čuvat ćete se otrovnih hereza, ako se ne nadimljete te se ne rastavljate od Isusa Krista i biskupa i zapovijedi apostola. 2. Tko je unutar oltara, čist je; ko je pak izvan oltara, nije čist; to jest: ko bez biskupa i prezbiterija i đakona štogod radi, nije čist u savjesti. 12, 2: Dolikuje bo,

³⁶ Dakle ne samo u Maloj Aziji, nego i drugdje bijaše u ono vrijeme već posve utvrđen monarhični ustav pojedinih općina crkvenih.

da pojedinci od vas i osobito prezbiteri, okrijepe biskupa u čast Oca, Isusa Krista i apostolâ. 13, 2: Zdravstvujte u Isusu Kristu, poslušni biskupu, kao zapovijedi Božjoj, a slično i prezbiteriju. Rimlj. 9, 1: Sjetite se u molitvama svojim Crkve Sirske, koja namjesto mene ima za pastira Boga. Jedini Isus Krist upravljat će njome namjesto biskupa...

Filad. u natpisu... Osobito, ako su sjedinjeni s biskupom i njegovim presbiterima i đakonima, određenim po sudu Isusa Krista, što ih je po svojoj volji utvrdio... 1. Znam da je ovaj biskup stekao službu, da ravna zborom, ne od sebe niti po ljudima, niti po taštoj slavi, nego po ljubavi Oca i Gospodina Isusa Krista. 3, 1: Koji su god Božji i Isusa Krista, oni su s biskupom. 3, 4: Trsite se dakle, da se služite jednom Eucharistijom. Jedno je bo tijelo G. N. I. K. i jedan kalež u jedinstvo krvi njegove, jedan oltar, kao što jedan biskup sa prezbiterijem i đakonima, suslugama mojim, da što god radite, po Bogu radite (Ignacije ne bi mogao tako pisati, kad ne bi čvrsto vjerovao, da monarhični ustav crkvene općine isto tako bitno spada na Crkvu kao što i Euharistija). 8, 1: Svim dakle skrušenima Bog oprašta, ako se obrate k jedinstvu s Bogom i k zajednici s biskupom.

Smirnj. 8, 1: Svi slušajte biskupa, kao što Isus Krist Oca, i prezbiterij poput apostolâ; đakone pak štujte kao zapovijed Božju. Odijeljeno od biskupa neka se ništa ne radi od onoga, što spada na Crkvu. Valjanom neka se drži ona Euharistija, koja se obavlja pod biskupom ili pod onim, kojemu je on dopustio. Gdje se pojavi biskup, tu neka je i mnoštvo (vjernika), kao što, gdje je Isus Krist, tu je i Crkva katolička... Polik. 6, 1: Pazite na biskupa, da i Bog pazi na vas. Pripravan sam život svoj dati za one, koji su poslušni biskupu, prezbiterima, đakonima...

Bez ovih (biskupa, prezbiterâ, đakona) nema govora o Crkvi (Tralj. 3, 1: Choris touton ekklesia ou kaleitai; Sine his Ecclesia non vocatur). Već ovo jedino jedro svjedočanstvo Ignacijevog o monarhičnoj hierarhiji crkvenih općina kao bitnom i formalnom konstitutivnom elementu Crkve dovoljno bi bilo, da nas uvjeri o božan-

skom podrijetlu monarhičnog episkopata. Ako je dakle govor o postepenom razvoju te uredbe u apostolsko i poapostolsko doba, onda se ipak klica monarhičnog ustava čitave Crkve i pojedinih općina crkvenih pretpostavlja u apostolu Petru kao i u pojedinim drugim apostolima i u onim vrsnim te punovlasnim učenicima, što su ih apostoli osobito pod konac svoga života stavili na čelo raznim općinama.

5. Pregled historičkih razloga.

Završimo ovo čisto historičko razlaganje kratkim i jezgrovitim pogledom, u kojem Hergenröther-Kirsch³⁷ obuhvaća glavne razloge, poradi kojih se sa samog historičkog gledišta hipoteza postepenog tobožnjeg istiskivanja demokratskog prezbiterijskog ustava po uzurpacijama ili preobraženjima potonje monarhične biskupske vlasti dokazuje kao posve isključena.

1. Ova se hipoteza protivi značaju prvih kršćana, koji su se žilavo držali tradicije, te ne bi dali, da se njihove prvobitne crkvene uredbe bitno promjene. 2. Takav se preokret ne bi mogao izvesti bez najvećih i najžešćih borba, o njima pak nema traga u povijesti, pa ni u korintskim razmiricama. 3. Čisto je nemoguće, da se takova promjena provede na svim mjestima u isto vrijeme; negdje barem bi se morao dulje održati stari ustav; a promijenjeni oblici vladavine kod različitih naroda različito se provodaju. 4. Ova hipoteza raskida svaku nutarnju vezu između kanonske i patrističke literature, između Djela apostolskih i poslanica apostolskih s jedne i između svjedočanstva najstarijih crkvenih otaca s druge strane. A ova je veza tako uska, te protivnici ne mogu ni prividnih dokaza za svoje kombinacije naći osim po iskrivljivanju i zabacivanju mnogih takvih spisa, osobito pak po posve neopravdanoj pretpostavki neautentičnosti pastirskih poslanica Pavlovih. 5. Sigurno ne bi bilo autentičnih starijih biskupskih kataloga,³⁸ na koje se Oci toliko pozivaju, kad ne bi bilo biskupa od svega početka; pače i sâm red, kojim se nanizuju biskupi, najuže je spojen sa dokazom historičke tra-

³⁷ I. cit. 5. izd. 122.—123.

³⁸ Već je Hegesip znao za takov katalog u drugom stoljeću (v. Euseb. Hist. eccl. 4; 22, 3); isto tako Irenej († oko 202.).

dicije; te odanle kao iz nepobitne činjenice sveti Oci (Irenej i drugi) povukoše posljedice najvećeg zamašaja. Krivovjerci nisu nikad svetim Ocima odgovorili, da apostoli nisu tobože postavili biskupa, niti su sv. Oci ikada računali s takovim odgovorom kao barem mogućim. Što više: gnostičke i druge sljedbe kušale su, kako bi po mogućnosti i same za sebe dobile takovo nasljedstvo biskupa. 6. Jasna svjedočanstva poapostolskog doba, napose pak sv. Ignacija Antiohijskoga, osujećuju takovu hipotezu. Ignacije u svojim listovima poznaje samo jedan oblik crkvenog ustava, i taj postoji također faktično u svim općinama, o kojima nas izvješćuju.³⁹ A to je ustav, koji se oslanja na monarhični episkopat.

*

Tko želi, da se поблиže uputi u neizliječivi darmar, metež i mnogostruko protivuriječje, u koje se strovaljuje moderna (protestantska) kritika svojim bezbrojnim čisto subjektivističkim hipotezama o navodnim laganim ili naglim metamorfozama i bitnim preokretima starog crkvenog ustava, neka zaviri na pr. u preglednu monografiju O. Stanislava von Dunin-Borkowski »Die neueren Forschungen über die Anfänge des Episkopats (77. Band der Ergänzungshefte zu den Stimmen aus Maria-Laach, 1900., 187 str.). Isti je pisac također u časopisu »Zeitschrift für kath. Theologie« (g. 1903., 1904. i 1905.) objavio čitav niz članaka o »prethodnim metodološkim pitanjima k povijesti praksiškanskog ustava« i o »metodi kod istraživanja starih uredaba«. Ostalu katoličku i nekatoličku literaturu novijeg vremena ob ovom predmetu v. Hergenröther-Kirsch, 5. izd., str. 117. Zanimljivo je baš u ovom pogledu konstatovati sa Battifolom-Seppeltom u predgovoru 3. izdanja njegova spisa »Pracrkva i katolicizam« (L' Eglise naissante et le catholicisme, Urkirche u. Kath: 1910., XIX.—XX.), kako Harnack u recenziji toga djela veli: »... Uvaženi protestantski povjesničari crkveni danas ne će se više sablazniti, ako priznamo, da glavni elementi katolicizma sižu do apostolskog doba, i to ne samo kao periferni elementi. Prema tomu čini se, da je stvar gotova, i da je

³⁹ Dapače Ef. 3, 2 Ignacije govori »o (monarhičnom) biskupima, postavljenim širom svijeta (hoi episkopoi hoi kata ta perata horisthentes)«.

pobjeda na strani katoličkog promatranja povijesti, a da se samo nije osobito trudilo. »Svojima dade to; dok su spavali (po psalmu 126, 4). Ali mnogo fali...«

6. *Da se sporazumimo.*

U ostalom, racionalističnu metodu u ovom pitanju natuknomo samo radi potpunosti našeg prikazivanja. Ni najmanje ne sumnjamo, da ozbiljni i ugledni Nikodemi, kojih smo poteškoće s početka ovog članka naveli, ne idu tako daleko. Rado priznajemo, da njihove poteškoće zaslužuju svaku pažnju, jer kogod nije dosta upućen u jezikoslovnu stranu i u postepeni razvitak raznih imena za crkvene službenike u Pracrkvi do ustaljenih tehničkih imena te uz to premalo uvažuje posebnu ratobornu ćud i tendenciju sv. Jeronima, koji kraj zamjernih zasluga svojih za obranu katoličke nauke ipak često prevršuje mjeru u jednostranom prikazivanju činjenica te rado također bez dovoljnog temelja koješta naglo kombinira⁴⁰: taj će imati sličnih poteškoća kao i spomenuti poštovani Nikodemi. Priznajem: u potankostima kod tumačenja ovog ili onog izraza ostaju i sada različita mnijenja kod samih katoličkih historika. Ali nezgodno i uzalud traže isti Nikodemi riješenje ili barem izlazak iz labirinta raznih dvojba u tobože bitno različitom, dapače i oprečnom stajalištu dogmatičkom i historičkom, kao da bi dogmatik mogao i morao ono vjerovati, što je nepristrana historička kritika posve nedvojbeno i nepobitno dokazala kao krivo sa čisto znanstvenog gledišta. To je dakako jedna od temeljnih zabluda dogmatičkog osuđenog modernizma, koja u sebi uključuje bjelodano protivuriječje, jer se istina istini ne može protiviti, niti se je ikada nepogrješivim auktoritetom crkvenim definovana dogma protivila kojoj naravnoj znanstvenoj istini.

Time ne bih ipak htio da poštovane one Nikodeme obijedim poradi svijesnog modernizma. Oni pohvalno i hvale vrijedno ističu, kako razvitak sam po sebi govori za katoličko stajalište. I uz to odlučno vele, da za njih kao katolike dogma stoji, što im i

⁴⁰ Isp. o tom Bardenhewer, *Geschichte der altkirchl. Litteratur I* (1902) 2—5, i opet III (1912) 627—632, gdje sam Jeronim priznaje, da je n. pr. o djevičanstvu i ženidbi pisao koješta »samo polemično (gymnastikos, t. j. jednostrano) a ne dogmatično«; v. također str. 650—651.

rado te iskreno vjerujemo. Ali bit će, da su na sveučilištu koješta čuli i čitali o modernom t. zv. relativizmu same istine ili o tobožnjoj intuitivnoj i čuvstvenoj strani vjerovanja, koje da baš zato može doći u očitu opreku sa sigurnim rezultatima jedre znanosti, recimo i povijesti. Tu smo tako slobodni, ne samo njima nego i svim poštovanim čitačima, koji valjda imaju sličnih poteškoća, svjetovati, neka si svoj pravi pojam o vjeri katoličkoj ne daju natruniti modernim bezvjerskim filozofima, imajući na umu riječi Pavlove: »O Timoteju, čuvaj što ti je predano, kloni se profanih novotarija ispraznih riječi i prepiranja lažno nazvane znanosti, kojom se neki hvaleći otpadoše od vjere«. ⁴¹ Nasuprot im preporučujem proučavanje ili barem čitanje posve mjerodavnih autentičnih izjava samog vrhovnog učiteljstva crkvenoga o pojmu vjere u dogmatičkoj konstituciji *de fide catholica* na Vatikanskom saboru ⁴²; osobito drugo, treće i četvrto poglavlje (*de revelatione, de fide, de fide et ratione*) zbijeno i vrlo temeljito rade o našem predmetu; a lako mogu oni doći do te konstitucije, što ju veoma rašireni Denzingerov »*Enchiridion symbolorum et definitionum*« pregledno donosi u brojevima 1781—1800 samo na nekoliko stranica. Tu će jasno i bistro vidjeti i razumjeti, što uči Crkva (*ibid.* 10. editio, n. 1797): »Premda je vjera nad razumom, ipak nikad ne može biti nikakve prave opreke (*dissensio*) između vjere i razuma; jer isti Bog, koji objavljuje otajstva i ulijeva vjeru, usadio je također čovječjem duhu svijetlo razuma, a Bog sam sebe ne može zanijekati, niti može ikada istina protivuriječiti istini...«

Prema tomu u tvrdnji: »Za me kao katolika dogma stoji. Ali kao historika ona me ne veže« trebalo bi zadnje, objektivno dvoumne riječi razbistriti ovom distinkcijom: Dogma me ne veže kao historika, u koliko mi naime dogma nikada ne će propisati, da vrhunaravnim činom vjere vjerujem nešto, što je znanost doista bjelodano i nepobitno dokazala kao krivo. To je

⁴¹ »O Timothee, depositum custodi, de vitans profanas vocum novitates et oppositiones falsi nominis scientiae, quam quidam promittentes, circa fidem exciderunt« (1 Tim. 6, 20—21).

⁴² Kolikom su pomnijom gotovo svi katolički biskupi svega svijeta vijećali o toj konstituciji kroz više mjeseci v. Granderath, *Gesch. des Vatikanischen Konzils*, II S. 79—133.

naime a priori isključeno, pa se i faktično nije nikada dogodilo. Ali u toliko me ipak dogma logično i moralno veže ili bolje da rečemo, silom potrebne dosljednosti u mojim mislima, sudovima i zaključcima te silom savjesti i dužne pokornosti prema Bogu, apsolutnoj i vječnoj istini, upućuje i vodi kao historika, u koliko mi jasno kazuje neke granice razuma moga i ljudske znanosti, unutar kojih ne ću doći u sukob sa objavljenom vjerom, i izvan kojih posve sigurno lutam ne samo u pogledu vjere nego također u pogledu ljudskog znanja. Stoga je Vatikanski sabor u spomenutoj konstituciji iza gornjih riječi svečano ponovio dogmatsku definiciju petog Lateranskog sabora: »Omnem igitur assertionem veritati illuminatae fidei contrariam omnino falsam esse definimus« (O svakoj tvrdnji, koja se protivi istini prosvijetljene vjere, svečano i nepogrješivo izjavljamo, da je posve kriva.)

Dogmatske definicije crkvene vrše trostruku spasonosnu zadaću u korist samog znanstvenog istraživanja. Prije svega negativno koriste, jer poput nekih međaša na rubu ponora i bezdana odvrćaju putnike na znanstvenom polju, da ne zalutaju izvan svojih granica i da ne propadnu u bezdan; nadalje poput sigurnih kašiputa mogu i pozitivno unaprijediti ljudsku znanost, u koliko iz svečanih definovanih istina ili dogma vjerskih o presvetom Trojstvu i o utjelovljenom Sinu Božjemu učimo jasno i nedvojbeno, da su na pr. »osoba« i »narav« po sebi različiti pojmovi, ili u otajstvu presvete Euharistije isto tako nedvojbeno vjerujemo, da su različiti pojmovi bit ili supstancija kruha i vina i vanjske prilike njihove, te nam ova sigurna činjenica, poznata iz vjere, može i na znanstvenom polju kod filozofskog istraživanja to lakše pomoći, što i same manje sigurne hipoteze češće silno promiču znanstvene nauke. Druga pozitivna, i to prevelika korist dogmatskih istina za usavršenje naravne spoznaje naše stoji u tom, što ovako kudikamo sigurnije, lakše i potpunije shvaćamo one istine (o eksistenciji Božjoj, o svojstvima njegovim, o besmrtnosti duše naše, o vječnoj plaći, o naravnoj ćudorednosti i naravnom zakonu moralnom itd.), što ih bez vrhunaravne objave samo donekle poznamo t. j. manjom sigurnošću, stalnošću i svestranošću. Ovo vrijedi također o historičkim pitanjima, koja zasijecaju u povijest dogma, ali dakako samo za

onoga, koji svim srcem pristaje uz objavu Božju; pa zato u raspravama de praeambulis fidei ili o prethodnim apologetičnim pitanjima, što pretječu vjeru, načelno se apologeti ograničuju na čisto filozofska ili historička istraživanja kod onih slušatelja i čitatelja, koji još nisu došli do vjere.

Dapače i sami dogmatici i katolički kanonisti kod istraživanja prvobitne hierarhije crkvene osvrću se također na historička istraživanja o postanku i razvitku vlasti biskupske, kako se to pohvalno priznaje u predloženom prigovoru.⁴³ Ako se na istom mjestu ističe, da »razvitak sam po sebi govori za katoliko stajalište«: jedan, ako i ne jedini razlog tomu, bit će ovaj, što katolički historici puno sigurnijim, lakšim i savršenijim putem hodaju, čuvajući se kod svojih istraživanja onih očitih stramputica, koje su oni već unaprijed na temelju katoličke dogmatike upoznali kao takove.

Taj isti razlog, poglavito u pitanju monarhičnog ustava sve Crkve i pojedinih općina Pracrkve, bit će također po srijedi, kad Har n a c k barem donekle priznaje, »da je katoličkoj historičkoj znanosti, kako se čini, pobjeda pala u ruke, a da se sama nije osobito trsila oko te pobjede.«⁴⁴ Istina poslije se sâm opet ograđuje proti ovom rezultatu; ali kako su kukavni razlozi njegovi, dovoljno razabiremo iz ove neslane i upravo smiješne tvrdnje njegove: »Uslijed ovih činjenica (t. j. 1. tobožnjeg nepremostivog jaza između Krista i apostola, dalje 2. između apostola i onoga što se pripravljalo pred očima njihovim, nadalje 3. raznih promjena u sve više kompliciranom organizmu kršćanskih misli i crkvenih životnih oblika, napokon 4. uslijed sve većeg nestajanja pneumatičkog ili karismatskog elementa, Crkva je bila oko g. 30., 60., 90., 130., 160. i 190. v a z d a bitno druga kraj svega ko naiteta.«⁴⁵

⁴³ Poštovani Nikodemi između katoličkih kanonista navode Wernza i Sägmüllera; od dogmatika mogli bismo spomenuti Ch. Pescha, Praelectiones dogmaticae, I, n. n. 338—355; E. Dorscha, De Ecclesia, cp. II, § 5. pg. 68—71., M. d'Herbigny, De Ecclesia, n. 457 ss.

⁴⁴ Somit scheint der Ring geschlossen und der katholischen Geschichtsbetrachtung, ohne dass sie sich selbst sonderlich bemüht hätte, der Sieg zugefallen zu sein. Den Seinigen gab er es schlafend. (Battifol-Seppelt, I. c. XIX.).

⁴⁵ Infolge dieser Tatsachen ist die Kirche um die Jahre 30, 60, 90, 130, 160 und 190 trotz der Kontinuität stets eine wesentlich andere gewesen (Ibid.).

Dakle po Harnacku imamo u jednim istim krajevima i u Rimu do god. 190. šest bitno različitih Crkava sukcesivnih. A svi su vjernici njihovi kao što i svi potonji naraštaji katoličke Crkve bili tako uvjereni o istovjetnosti svoje žive Crkve s onom Crkvom, što ju je sam Krist osnoval, da im nikad ni najmanja sumnja o kakvoj bitnoj razlici na kraj pameti došla nije. No Harnack je u 20. stoljeću tobože otkrio tih kroz toliko vijekova posve nepoznatih šest bitno različitih Crkava i označio im je također distinktivna obilježja, i to kraj priznanog »kontinuiteta«. Nu kakvi su ti biljezi i ti dokazi za ovu šesterostruku bitno različitu Crkvu, koja tobože opet sačinjava jednu »neprekinutu« cjelinu? Već smo ih gore u zaporkama spomenuli, pa i sam Harnack ne smatra potrebnim, da ih istom dokaže i razjasni. Čujmo njegove tvrdnje, koje ga više diskreditiraju pred trijeznim čitačima nego išta drugo: »Pojave na 3. i 4. mjestu spomenute takove su naravi, da ih svatko može ignorisati, a da se ne izvrgne prijekoru neznanja u priprostom smislu te riječi; jer su to imponderabilia, koja se ne daju dokazati iz jednog pojedinog izvora. Jaz pak, zijevajući između apostola iz svega onoga, što se u njihovo vrijeme uvrstilo u Crkvu (Zar za ledima njihovim? Ili protiv volje njihove i kraj prosvjeda njihovih? Doista, j a d n i su ti apostoli po Harnacku; pa ipak ih Sv. Pismo i sva povijest ističu kao vjerne slugе Kristove, mudre pastire i temeljne stupove Crkve), može se donekle umanjiti pozivom na svesilni auktoritet njihov; a što se tiče sklada između Isusa i apostolskog (elementa), prividno je još uvijek dostatna stara sprema eksegeze. Tako je dakle moguće, da se postigne dokaz silnog utiska, kako je katoličko shvaćanje Pracrkve (de l' église naissante) historički opravdano, t. j. kako kršćanstvo, katolicizam i romanizam znače jedno te isto, historički posve identično. To je učinio Battifol, okoristiv se svim onim, što su protestanti u ovom smjeru napisali, i to poznatim temeljitim stvarnim znanjem, kojim se odlikuje, i mirnim znanstvenim prikazivanjem. Krivo, u drugom smislu te riječi, samo je malo što kod njega (osim onoga, što govori o Isusu); ali u prikazivanju linije historičkog razvitka ne pazi se kod pojedinih odsjeka na male kutove, koji zbrojeni i sastavljeni vode do najvećih promjena u pravcu. Mjesto jedne krivudaste linije pojavljuje se tako uspravna

linija, što bismo ju ovom metodom bez poteškoće mogli nastaviti sve do katolicizma silaba i do enciklike od g. 1907....« Zadnje Harnackove riječi nisu ništa drugo nego slikovite i zvonke fraze, iz kojih razabiremo pretpostavku »nepremostivog jaza« šesterostrukog, koji se po što po to ima tvrditi, jer se a priori uz nijekanje autentičnosti nepoćudnih riječi sv. Pisma (Mat. 18, 18 ss., 28, 29 i t. d.) pretpostavlja nemogućnost jedne jedinstvene Crkve Kristove, kako se ona u svom osnutku i nepobitnom opstanku vjekovitom crta riječima Spasiteljevim o Crkvi sazidanoj na pećini Petrovoj i o živome kraljevstvu nebeskom, čiji postepeni, organični i jedinstveni razvitak nenatkriljivo prikazuje nam priča Gospodnja o zrnju gorušičnom, što je uzraslo do divnog stabla, ne promijeivši ni najmanje bitnih oznaka svojih.

Napose u pitanju razvitka episkopata i crkvene hierarhije treba da se odlučimo ili za katoličko shvaćanje evolucije historičke dakako samo u vlastitom području t. j. u istoj dogmi, u istom smislu i u istoj misli⁴⁶«, ili pak za one neprekidne bitne i ničim ne dokazane⁴⁷ metamorfoze Harnackove i drugih racijonalista, koji govoreći o tobožnjim »nepremostljivim jazima« u istinu posve krivo izrabljuju riječ »evoluciju« ondje, gdje pretpostavljaju samo neprestane »revolucije«, o kojima sama povijest crkvena i svjetska upravo ništa ne znaju.

Uz takove prilike biranje ne može biti teško ozbiljnom učenjaku, koji bez predrasuda svestrano ispituje historička

⁴⁶ »In suo dumtaxat genere, in eodem scilicet dogmate, eodem sensu eademque sententia«, Vincentius Lirinensis, Commonitorium, (a. 434.) 23.

⁴⁷ Sam Harmack u spomenutoj ocjeni djela Battifolova pri kraju potiče protestantske crkvene povjesničare, da »bi što temeljitije proučili to djelo i naučili iz njega, što se može naučiti, te na pojedinim listovima dokazali, gdje Battifol nije pazio na mala prelamanja u razvojnoj liniji. Nije n. pr. teško i ujedno veoma važno dokazati, kako se već u prvoj poslanici Klementovoj nalazi veoma veliki komad rimskog katolicizma; ali je najmanje isto tako važno, da osvijetlimo, u čem se kršćanstvo, što ga Klement pretpostavlja i crta, još razlikuje od katolicizma Ciprijanova.« Ovo su opet tvrdnje i puke želje bez ikakva historičkog dokaza.

vrela. Po gotovo katolički će učenjak kod ovih historičkih straživanja imati više puta prigodu, da se uvjeri o blagotvor-
nom negativnom i pozitivnom ustuku, što ga katolička dogma
pruža samim historičarima, da ne zalutaju u labirintsko
bespuće poput racijonalističkih kritika.

I. P. Bock D. I.

